

chovec z držení náboženského fideismu veľmi závažný antropologický problém, jehož význam si ľahko domyslíme. Dialog jako morálny postulát „otvára“ človeka nejobsažnejšiemu pôsobeniu — vlivu druhého človeka, aniž by pritom podrižoval jeho individualitu individualitě druhého. Dialog není tedy ani „poslušnosť“ klerikalismu, ani „oddanost“ dogmatismu. Díky tomu stává se dialog jedním z nejpůsobivějších faktorů subjektivního rozvoje člo-

věka, takového rozvoje, v kterém člověk není vytrhován ze společenských vazeb s jinými lidmi.

Hodnotit přínos nové Machovcovy práce znamená ocenit především nové problémy a nová řešení starých problémů, které přináší a v kterých překračuje horizont našeho mladého antropologického myšlení. V současnosti je to asi to hlavní, co marxistická filosofie člověka potřebuje.

Jiří Suchý

PATOČKOVA MONOGRAFIA O ARISTOTELOVI

Nemienim o práci J. Patočku* podrobne referovať a tým do určitej miery suplovať u čitateľa jej štúdium. Naopak, chcem stručným spôsobom upozorniť na jej obsah, t. j. na šírku problematiky, ktorú autor do tohto svojho diela zahrnul a charakterizovať spôsob, akým sa jej zmocňuje. Robím to s vedomím, že opačným postupom, obšírnym referovaním by som mohol „zanepoždnenému“ čitateľovi skôr uškodiť ako pomôcť.

Patočkovu dielo je z rodu dejinno-filozofických monografií majúcich na zreteli skôr vývoj názorov na určitý čiastkový problém z celého komplexu filozoficko-teoretických otázok ako ucelený rozbor jedného systému. Konkrétne a predovšetkým ide o problém pohybu, ako ho zvládol Aristoteles, ale jeho stanovisko je načrtnuté i hodnotené na pozadí názorov jeho predchodcov i nasledovateľov od počiatku gréckej filozofie až po Hegela. Rozsah jednotlivých kapitol, poprípade ich zaradenie (napr. o J. A. Komenskom) sa môže zdať neúmerne, ale treba si uvedomiť, že to bude názor aspoň do určitej miery ovplyvnený aj osobnou orientáciou konkrétneho čitateľa.

Autor spravidla dochádza k záverom analýzou a diferencovanou prenikavou interpretáciou prameňov (samozrejme aj na základe obdivuhodnej erudície filozoficko-historických prác iných autorov).

V 1. kapitole *Počátky matematizace pohybu a Aristotelova úloha v jejím rozvoji* si všima pred Sokratovských fyzikov a výstižne podáva teóriu platónskej redukcie z jeho posledného obdobia činnosti.

Druhá kapitola *Grammata a stoicheia v řecké filosofii do Aristotela* upozorňuje na jazykovo-skladobné motívy pri problémoch budovania filozofických systémov (najmä Platóna).

Najširšie a pritom najpodrobnejšie hovorí o týchto otázkach v kapitole 3. *Aristotelova filozofická prírodoveda*. Nestrácajúc zo zretela niektoré imanentné motívy vývoja filozofických teórií v antickom Grécku, snaží sa preniknúť k vlastným prvkom a metódam Aristotelovho teoretického myslenia. „Aristotelova Fyzika je dedičkou Platónovej redukcie. Platón ukázal, že úkolem vedy je redukcia zjevů na princípy (a prehnal tuto myšlenku až v nauku, že všetky jevy je možno odvodiť konečne z týchž princípu). Aristoteles revidoval nauku o princípech našel touto revíziou základy jsočna fyzického, pohyblivého jako takového a domníval se, že výklad *Fysis* a jejich *Fainomena* z hle-

* J. Patočka, *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové* (Studie z dějin filosofie od Aristotela k Hegelovi) NČSAV, Praha 1964.

diska týchto princípů lze považovat za skutečnou vědu, nikoli za mýtus na způsob platónskeho Timaa. Považoval se pravdepodobne práve preto za zakladateľa fyziky ako vedy presto, že mu byly jasné zásluhy starších, hlavne Demokrita; ale poněvadž Leukipp a Demokrit zanedbali naprosto ústřední problém této nauky, totiž vnitřní pramen pohybu, který je jakýmsi životem věcí, nedokázali tuto nauku vlastně ustavit. Na cestě k aristotelské fyzice se nám objevila řada spojitostí, které jsme se snažili podtrhnout a vyjasnit; tak jsme zjistili jako zárodečnou buňku teorie principu rozdíl *Hyle — Eidos / Steresis*; na tomto základě kladená otázka po „proč“ u výměny či střídání vede pak k rozdílu mezi *Stoicheion a Arche*, což s sebou nese definitivní teorii čtyř *Aitia*. Spolu s tím druhý aspekt *Hyle* jako *Dynamis* vede k protikladu *Dynamis — Energia* a ten umožňuje první výslovný výměr pohybu — procesu, *Metabole — Kinesis*, jakožto vnitřního určení fyzického jsoucna. Tím je zároveň určena *Fysis* jako jsoucno, obsahující pramen pohybu v tomto smyslu. Na základě pojetí *Fysis* považoval Aristoteles velkou část kvantitativní výkladové struktury, zavedené Platónem do smyslového světa, za zbytečnou. Na něm stojí též nová teorie místa s jejími dalekosáhlými důsledky, hlavne geocentrismem. Průlom do platónské teorie principu, odstranění platónské geneze geometrických útvarů vynutil si na druhé straně i odlišnou teorii, kontinuí, rozlohy, pohybu, času“ (str. 165—6). V 3. a 4. části domýšľa výsledky vyjadrené v uvedenom citáte a postihuje ontologické dôsledky aristotelovskej fyziky, aby cez jeho koncepcie jednoty celého súcna a prvého hýbateľa aspoň načrtol autentický celok Aristotelovho filozofického systému vôbec.

Takýmto domyslením čiastkového problému až do základných systémových dôsledkov sa vyznačuje aj 4. kapitola *Náčrt vývoje pojmu priestoru od počátku k Leibnizovi*.

Nasledujúce kapitoly sú viacej menej

opäť návratom k sledovaniu vývoja problematiky pohybu. Patočka tu vychádza zo zistenia, že Aristotelova koncepcia pohybu — procesu, ontologicky tak významná, nepripúšťa možnosť jeho matematizácie.

V 5. kapitole *První kritické aristotelizmu* a v 6. kapitole *Rozklad Aristotelovy dynamiky a předehra moderního mechanismu* sleduje jej zánik cez stredovek až po renesanciu, od kritik vedných ešte na platforme aristotelizmu, až po jeho rozklad vytvorením novej vedeckej mechaniky (v 8. kapitole *Galileo Galilei a konec kosmu*).

V 7. kapitole *Francis Bacon* osvetľuje Baconove snahy metodologické aj jeho novú koncepciu vedy ako sociálneho faktoru.

Deviata kapitola. *Déscartes a Hegel*. U prvého z nich, tvorca mechanického poňatia materiálneho sveta vyzdvihuje aj jeho druhú stránku, ako iniciátora veľkých idealistických koncepcií cez Leibniza až k nemeckej klasickej filozofii. Vo vrcholnom zjave posledne spomenutého obdobia vývoja filozofie v Hegelovi vidí Patočka mysliteľa, ktorému sa podarilo prekonať relativistické východiská a tendencie v oblasti gnozeologickej, zásluhou jeho koncepcie dialektického pohybu, čím sa tejto kategórii dostalo opäť hlbšieho ontologického významu.

V posledných 10. a 11. kapitole je v celouerópskych súvislostiach načrtnutý portrét J. A. Komenského ako pedagogického i kultúrno-teoretického reformátora 17. storočia.

Je potrebné čitateľa zvlášť upozorniť, že takto tematicky zarámčovaná a členená Patočkova štúdia neposkytuje len bohatý zdroj obsahových, faktových informácií. V tom by nebola ani výnimočná ani natoľko prospešná. Jeho metodický postup vedie od globálneho nastolenia problematiky cez subtílnu analýzu textov-prameňov k všeobecnému, no tým hlbšiemu postihnútiu celého systému základných pojmov danej koncepcie či systému. Toto akceptovanie metodologického prístupu môže mať potom pre čitateľa dvojaký

úžitok. Poučí sa ako pristupovať k dielam predchodcov súčasného filozofického bádania a na druhej strane mu poskytuje práca autentický obraz výstavby skúmaných koncepcií a systémov.

Pri štúdiu každej práce môže, pravda, čitateľ uplatniť svoje nápady a „zlepšovacie návrhy“ a kriticky ich zamerať proti autorovi. V tomto prípade by sa dalo napríklad spomenúť, že Patočka nie všade dostatočne sleduje každý druh motivácie niektorých koncepcií, či už ide o Platóna a Aristotela, alebo iných. Mám tu napríklad na mysli otázky, či tak podstatne skladbu Platónovho filozofického systému, jeho redukčnú metódu, ovplyvnili štruktúry jazykové, resp. či nie sú dôsledkom pôvodnejších, hlbších tendencií, ktoré sa prejavili vo vývoji dialektiky už od eleatov až po sofistov a Sokrata a ktoré by sme mohli označiť za noetický motív vzniku pojmovej logiky, ktorá je v nerozvinutej, či rozvinutej podobe nástrojom Platónových a Aristotelových úvah.

Osobne by som napríklad mohol vyjadriť „poľutovanie“ nad tým, že v časti o Aristotelovi nie je úplnejšie osvetlená

funkcia jeho systému kategórií z hľadiska jeho filozofie vôbec, lebo toto dielo oprávnene svojho autora na to, aby našiel východisko z labyrintu aj najzložitejších zákutí filozoficko-teoretickej problematiky tohto druhu. V tomto prípade by to bolo o to významnejšie, že dnešná úroveň výskumu tzv. otázky kategoriálnej výstavby sveta, či presnejšie systému kategórií, zlyháva aj v dôsledku historickej nepoučenosti. Na druhej strane však Patočka do súčasnej filozofickej aktivity prispieva podstatne v inej súvislosti, práve aj svojím Aristotelom. Povedané nie je výzvou k prevažne historizujúcemu zameraniu súčasného výskumu vo filozofii na úkor systematického. Je mienené len ako upozornenie na nevyhnutnosť regulovania druhého prvým. Bez takéhoto uvedomenia si kontinuity minulých a súčasných filozofických koncepcií je, zdá sa, ťažko správne odhadnúť aj životaschopnosť teoretických tendencií do budúcnosti. V solídnom uskutočnení najmä metodologickej stránky tohto zámeru možno vidieť najväčší prínos Patočkovej práce.

Jaroslav Martinka

LOGIKA A JAZYK

Tento zborník* vyšiel pri príležitosti Carnapových sedemdesiatin, ale nestratil svoju aktuálnosť ani dnes, hoci v tomto roku slávi Carnap už 75 rokov. Pod názvom *Logika a jazyk* skrýva sa 16 prác popredných autorov z oblasti filozofie vedy, logiky, matematiky i iných disciplín, ktorí pracujú na podobnej problematike, akou sa zaoberal Carnap vo svojom celoživotnom diele. Nie je to však zborník iba oslavný, ale často veľmi kritický (u nás by bol podobný zborník pravdepodobne veľmi konformný a kritičnosť by sa považovala prinajmenej za netaktnosť). Keď sa pozrieme na témy príspevkov, zistíme, že patria do rozličných oblastí — do filozofie jazyka, filozofie matematiky,

logickej sémantiky, empirickej sémantiky, induktívnej logiky, aplikácií logiky atď. A medzi ich autormi nájdeme tieto mená: Bar-Hillel a Fraenkel (Jeruzalem), Bernays a Dürr (Zürich), Jørgensen (Kodaň), Beth (Amsterdam), Stegmüller (Mníchov), Naess (Oslo), Quine (Harvardská univerzita), Mehlberg a Menger (Chicago), Montague, Tennesen a Rynin (Kalifornská univerzita v Berkeley), Hempel (Princeton) a Morris (Floridská univerzita).

* *Logic and Language*. Studies dedicated to Professor Rudolf Carnap on the Occasion of his Seventieth Birthday. Dordrecht — Holland, D. Reidel Publ. Co., 1962. 246 strán (Synthese Library).